

חסימת גבולות בעימות נגד כוחות לא סדירים וסדירים למחצה: אלג'יריה ווייטנאם כמקרי מבחן

טל טובי¹

המאמר מנתח את תפיסת מערכת ההגנה על גבולות שנקטו צרפת במהלך המלחמה באלג'יריה וארצות הברית בווייטנאם בהתמודדותן עם חדירת כוחות לא סדירים וסדירים למחצה לשטחים שנמצאו בשליטתן. המאמר מתמקד ב'קו מוריס' ו'קו מקנמרה' שהציגו הגנה קבועה המבוססת בעיקר על מכשול פיזי ואלקטרוני שיש בו מספר שכבות מבצעיות. הפעולות שנקטו לחסימת נתיבי החדירה, יצרו אצל הכוחות העוינים תחושת איום מוחשי על עצם קיומם ככוחות צבאיים. לפיכך בממד המבצעי היו פעולות החסימה יעילות. עובדה זו מחזקת את הטענה כי לאזורי המקלט והדרכים המובילות משם אל עבר שטחי הפעולה יש מהות אסטרטגית קריטית.

מבוא

אחד התנאים החשובים ביותר של כוחות לא סדירים או סדירים למחצה לניהול מלחמה הוא הימצאותו של אזור בו יכולים הלוחמים למצוא מחסה, להתאמן, לבנות את כוחם, להצטייד ולהקים בסיסי פעולה מהם יצאו לפעולות קרביות. "אזור מקלט" (Safe Haven) הוגדר על ידי מאו דזה דונג (Mao Zedong) כמעוז אסטרטגי אשר בעזרתו יכולות יחידות הגרילה לבצע את משימותיהן, לשמור על כוחותיהן ולהגדילן. כמו כן מתוך אזורים אלו יוצאות יחידות הגרילה לפעולות נגד כוחות האויב. לטענתו של מאו לא ניתן לקיים מלחמת גרילה ממושכת, מעבר לקווי האויב, בלי בסיסים אסטרטגיים, כיוון שאלה משמשים כעורף עבור לוחמי

¹ ד"ר טל טובי הוא מרצה בכיר במחלקה להיסטוריה כללית באוניברסיטת בר-אילן ועמית מחקר במרכז דדו.

הגרילה.² במדינה גדולה בהיקפה הטריטוריאלי, כמו סין, היו בסיסים אלו בתוך המדינה, אך הם נמצאו הרחק ממרכז השלטון ומהישג ידו של הצבא. במדינות קטנות או במדינות בהן שליטת הצבא חזקה ניתן לראות כי אזורי המקלט נמצאו מחוץ למדינה.

מנגד על הצבא הלוחם בארגוני הגרילה או בכוחות סדירים למחצה לאתר היכן נמצאים המעוזים ולכוון את הפעילות הצבאית שלו כגד אזורים אלה על מנת למנוע מהגרילה לחזק את ארגונה הצבאי והפוליטי. לפיכך הימצאותם של אזורי המקלט סותר את ההנחה כי ללוחמי הגרילה אין נקודות תורפה אסטרטגיות אשר עליהם להגן. כמו כן ניתן להגדיר את הדרכים המובילות אל אזורי המקלט ומשם אל עבר שטחי הפעולה כ'דרכי התקשורת' (Line of Communication), המהווים בתפיסה הצבאית יעדים אסטרטגיים חיוניים, אשר יש להגן עליהם ומהעבר השני יעדים אסטרטגיים שיש להתקיף ולהשמיד. לפיכך באם אזור המקלט נמצא מחוץ לשטח הנשלט על ידי הצבא הסדיר הרי עליו להשקיע מאמצים גדולים בניסיון לחסום את הגבול ולמנוע את חדירתם של לוחמי הגרילה לשטח הנמצא בשליטתו. זאת במקביל בפעולות נגד האזורים עצמם.

מטרת מאמר זה לנתח את תפיסת מערכת ההגנה על גבולות שנקטו צרפת במהלך המלחמה באלג'יריה וארצות הברית בווייטנאם בהתמודדותן עם חדירת כוחות לא סדירים וסדירים למחצה לשטחים שנמצאו בשליטתן. בלחימה הצרפתית באלג'יריה התמקד רובו של המאבק בחסימת הגבול בין תוניסיה ואלג'יריה ('קו מוריס'), כשזירות משנה היו חסימת הגבול עם מרוקו, הסהרה וכן הנתיב הימי. המקרה האמריקני מציג שילוב של מכשול ('קו מקנמרה') בצפון יחד עם חסימה המבוססת על אש (בעיקר כוח אווירי) והפעלה כוחות מיוחדים, ללא מכשול פיסי מלאכותי, בגבולה המערבי של דרום וייטנאם עם לאוס וקמבודיה. מאמר זה יתמקד ב'קו מקנמרה' אשר הציג מאפיינים מבצעיים הדומים למערכת הגנת הגבולות שהפעילה צרפת באלג'יריה. באופן פשוט נוכל לקבוע כי שני מקרים אלה הדגימו הגנה קבועה המבוססת בעיקר על מכשול פיזי ואלקטרוני בעל מספר שכבות מבצעיות, אשר מטרתן הייתה לגבות את המכשול הפיזי.

נגד התפיסה הפופולארית הטועה והמטעה אודות כישלונם של הצרפתים באלג'יריה ושל האמריקנים בווייטנאם נוכל לקבוע כי הניסיונות הצרפתיים והאמריקניים לחסימת נתיבי החדירה והגבולות יצרו אצל האלג'ירים והוייטנאמים הרגשה כי פעילות זו היוותה איום מוחשי על עצם קיומם, ככוחות צבאיים. לפיכך במימד הצבאי היו פעולות החסימה יעילות. עובדה זו מחזקת את הטענה כי לאזורי המקלט והדרכים המובילות משם אל עבר שטחי הפעולה ישנה מהות אסטרטגית

² מאו צה טונג, "הבעיות האסטרטגיות במלחמת הגרילה נגד יפן", בתוך: יהושפט הרכבי (עורך), על הגרילה, (תל אביב, 1971), 172-173. ראו גם: טל טובי, גרילה והמלחמה נגדה: מורשתו הצבאית של מאו (ירושלים: כרמל, 2010), 47-49.

קריטית. לפיכך נוכל לטעון כי בממד הצבאי נזהה הצלחה אך חוסר היכולת להשיג הכרעה צבאית ברורה יחד עם ביקורת רבה מבית תורגמו הנסיגות הצרפתיות והאמריקניות כתבוסה בשדה הקרב. יש לזכור כי שתי נסיגות אלו לא נבעו משינוי המציאות האסטרטגית לרעת צרפת וארצות הברית אלא כתוצאה מהחלטות הדרג המדיני בשתי המדינות.³

אלג'יריה: קו מוריס

המאבק של האלג'יריים נגד הצרפתים החל כמעט מייד עם כיבושה של אלג'יריה על ידי צרפת. ב־1830 נחתו כמה עשרות אלפי חיילים צרפתיים על אדמת אלג'יריה, הדיחו את המושל המקומי וב־1834 הפכה אלג'יריה למושבה צרפתית. כבר באותה שנה פרצו מרידות מקומיות נגד הצרפתים, כאשר החשובה שבהן הייתה זו בהנהגת עבד אל־קאדר שנמשכה עד 1847. בעשורים שלאחר הגעת הצבא הצרפתי התארגנה התיישבות מסיבית של צרפתים ('פייד נואר') אשר השתלטה על שטחי אדמה הפוריים ובהמשך שלטו גם על חיי הכלכלה באלג'יריה. התושבים המוסלמיים לא זכו לאזרחות צרפתית, עובדה אשר מנעה מהם ייצוג במוסדות המדיניים והמשפטיים.⁴ בראשית המאה ה־20 העמיק הפער הכלכלי והחברתי בין הצרפתים ובין המוסלמים באלג'יריה. אינטלקטואלים אלג'יריים, שבאו במגע עם הפוליטיקה האירופאית ועם הלאומיות הערבית, החלו נותנים ביטוי לתביעותיהם להגדרה עצמית ולעצמאות לאומית מצרפת. תחילת מלחמת העולם השנייה הביאה להפוגה בלאומיות האלג'ירית, אך המאבק התחדש ביתר שאת בסוף 1942, עם נחיתת כוחות אנגלו־אמריקניים במדינה. עד 1954 ניסתה התנועה הלאומית האלג'ירית להשיג באמצעים מדיניים, את כינונה של מדינה שאת חוקתה תיקבע אספה מכוננת ואת פינויו של הצבא הצרפתי, אך מאמצים אלו נכשלו. מתוך התנועה הלאומית פרש פלג קיצוני והקים את 'החזית לשחרור לאומי' (Front de Libération Nationale - FLN), אשר חבריו ראו במפלגות האחרות בוגדים. ה־FLN הטיף למרידה כללית בשלטון הצרפתי ולמלחמה בפייד נואר. המרד פרץ ב־10 בנובמבר 1954 וכך החלה מלחמת אלג'יריה, שהסתיימה רק כעבור שבע שנים, ביולי 1962.

את המלחמה באלג'יריה ניתן לחלק באופן גס לשתי תקופות.⁵ הראשונה מנובמבר 1954 ועד אמצע 1957. התקופה השנייה החלה בשלהי 1957 ועד לסיומה של המלחמה, ביולי 1962. הטקטיקה הצרפתית עד 1957 הייתה הגנתית באופייה

³ מגמה דומה נוכל לזהות גם בהחלטת הדרג המדיני בישראל לסגת מלבנון (2000) ומרצועת עזה (2005) זאת ללא שנוהה שינוי במציאות הצבאית בשתי זירות הלחימה. ראו למשל את הדיון בספרו של עמוס גלבוע, **דמדומי בוקר: הסיפור האמיתי על יציאת צה"ל מלבנון** (אפי מלצר, 2016), 23-25.

⁴ ב־1870 התפרסם צו כרמייה אשר העניק אזרחות צרפתית ליהודי אלג'יריה.

⁵ לסקירות תמציתיות על המלחמה ראו: Michael Carver, *War Since 1945*, (London, 1980), 126-148; Jonathan M. House, *A Military History of the Cold War 1944-1962*, (Norman, 2012), 286-298. בעברית הספר המקיף ביותר נשאר ספרו של אליסטר הורן, **מלחמה פראית לשלום: מלחמת אלג'יריה 1954-1962**, (תל אביב, 1989).

והתבססה על הקמת מערכת מוצבים באזורים הסמוכים ליישובים כפריים.⁶ מתוך המוצבים יצאו סיורים והונחו מארבים. כמו כן נערכו, מעת לעת, מבצעים רחבי הקף. פעולות אלו זכו להצלחה מועטה ועדות לכך היו התגברות והתעצמות המתקפות של כוחות הגרילה האלג'יריים - ה־FLN - במיוחד בעיר אלג'יר. הצרפתים נכשלו בניסיונותיהם לשלוט באוכלוסייה המקומית ושליטתם הצטמצמה בעיקר לדרכים הראשיות ואילו הגרילה נעה בדרכים המשניות יותר. קרבת המוצבים הצרפתיים לכפרים סיפקה ל־FLN מידע על תנועת יחידות הצבא הצרפתיות. יחידות הפשיטה והסיורים היו קטנות וחסרו כוח אש וכן לא נשארו די זמן בשטח, על מנת לספק הגנה לכפרים או להרוס את התשתית הצבאית-פוליטית של ה־FLN. הסיורים נעו בצירים קבועים ולכך היו שתי תוצאות. הראשונה יחידות הגרילה היו יכולות להימנע ממפגש עימן. השנייה הייתה הנחת מארבים לפטרולים הצרפתיים. גם מיקום המארבים, שהניחו הכוחות הצרפתיים, היה ידוע ללוחמי הגרילה שהיו יכולים להימנע מהם או לחילופין לתקפם. מבצעים רחבי הקף חסרו את גורם ההפתעה וסיפקו למורדים שהות להימלט.⁷ כל הגורמים הללו גם יחד הביאו את ה־FLN לשנות את הטקטיקה שלו ולערוך מתקפות נועזות יותר בהיקפן ובעוצמתן.

השינוי בטקטיקה ובאסטרטגיה הצרפתית החל במהלך 1957 עם הגעת יחידות העילית של הצבא הצרפתי מקרב הצנחנים ולגיון הזרים. כמו כן, כוחות צבא צרפת גדלו בצורה משמעותית (בשיאו מנה הצבא הצרפתי באלג'יריה כ־400 אלף חיילים). אזורים בהם הייתה נוכחות גרילה חזקה הוכרזו כאזורי ביטחון. התושבים באזורים אלו עברו תהליך יישוב מחדש וכפרים נהרסו במטרה למנוע מהמורדים מקורות מזון ומקומות מסתור.⁸ התנועה הותרה רק לכוחות צבא צרפתיים, שקיבלו אישור לירות באופן חופשי. היוזמה ההתקפית של יחידות העילית הצרפתיות חיסלה בהדרגה את תשתית ה־FLN בערים המרכזיות וכוחות משימה ניידים וחזקים פעלו בהצלחה רבה באזורים הכפריים. הפעילות הצבאית הצרפתית הוכיחה את עוצמתו של הצבא הצרפתי וה־FLN נאלץ לפעול רק כנגד יחידות מבודדות וחלשות ורק כשהיה משוכנע בהצלחתו.⁹

מפקד הכוחות הצרפתיים באלג'יריה, הגנרל מוריס שאל (Challe), התווה תוכנית אסטרטגית חדשה, שהיבטיה הצבאיים מעידים על נטילת יוזמה התקפית וכן הפקת

⁶ על הלחימה הצרפתית בשנים הראשונות ראו טל טובי, **כמו לאכול מרק בסכין** (תל אביב: מערכות, 2006), 47-48.

⁷ Paul A. Jureidini, *Case Studies in Insurgency and Revolutionary Warfare: Algeria 1954-1962*, (Washington D.C., 1963), 94-95. ראו גם: Antony Clayton, *The Wars of French Decolonization*, (London, 1994), 127-135.

⁸ טובי, **כמו לאכול מרק בסכין**, 48.

⁹ Jureidini, *Algeria*, 95-96.

לקחים שנעשתה בעקבות הניסיון הצרפתי בהודו-סין.¹⁰ התוכנית של שאל כללה:¹¹

1. הריסת מעוזי ה־FLN בהרים.
2. חסימת הגבול עם תוניסיה.
3. בידוד אזורים על ידי כוחות צבאיים.
4. ביצוע פעולות בקרב האוכלוסייה המקומית וחימוש הכפריים על מנת שיגנו על עצמם.

בהדרגה הכניס הצבא לפעולות מבצעיות מסוקים ומטוסים איטיים מנמיכי טוס, אשר פגעו ביעילות רבה יותר במעוזי המורדים בהרים שבדרום המדינה.¹² כמו כן הוקמו יחידות עילית, שהובלו לשדה הקרב על ידי מסוקים. יחידות אלו נוצלו כעתודות ונשלחו באופן מיידי לכל מקום בו נערך עימות עם כוחות המורדים. הקצונה בדרג הביניים, רובם בוגרי המלחמה בהודו-סין, בנו מיחידותיהם קבוצות תקיפה בעלות ניידות רבה, שזכו להישגים נכבדים במהלך 1959.¹³ יש לציין במיוחד את ראש מטה דיוויזיית הצנחנים ה־10, קולונל איב גודאר (Godard), שפעולות חייליו, לפי התוכניות שעיצב, חיסלו את התשתית הצבאית והארגונית של ה־FLN בעיר אלג'יר.¹⁴ הפעילות המבצעית באלג'יריה לוותה בכתיבת מאמרים על ידי אנשי צבא שונים ובכתבי העת של הצבא הצרפתי התפרסמו מאמרים רבים בנושא מלחמת הגרילה וכן הועברו קורסים במסגרת הצבא.¹⁵ לקח נוסף מהודו-סין היה המגמה למנוע מהמורדים למצוא מקלט במדינות הגובלות עם אלג'יריה, קרי מרוקו ותוניסיה. בשתי מדינות אלו, אשר כבר היו ריבוניות, בנה ה־FLN בסיסים מהם יצאו תגבורות בכוח אדם ובאמצעי לחימה לאלג'יריה ואל מקומות מקלט אלו נמלטו לוחמי הגרילה. במקביל למערכת החסימה היבשתית מנע הצי הצרפתי חדירות ימיות, גם כן בהצלחה רבה ביותר.¹⁶ נקודת תורפה מסוימת הייתה

¹⁰ הכוונה למלחמה שניהלה צרפת בצפון וייטנאם בשנים 1946–1954. על תהליך הפקת הלקחים ראו: אלכסנדר ז' זרבודאקיס, "מהודו-סין לאלג'יריה: לקחים מלוחמה נגד חתרנות", בתוך: מרטין ס' אלכסנדר ואחרים (עורכים), *מלחמת אלג'יריה - חוויות, דימויים, עדויות*, (תל אביב, 2004), 65–84.

¹¹ Constantine Melnik, *The French Campaign Against the FLN*, (Santa Monica, 1967), 39.

¹² James S. Corum and Wray R. Johnson, *Airpower in Small Wars - Fighting Insurgent and Terrorists*, (Lawrence, 2003), 171.

¹³ בצורה נרטיבית מופלאה ניתן לראות את תהליך הפקת הלקחים של הקצונה הזוטרה בספרו של ז'אן לרטג, *הצנטוריונים*. ספר זה היה ספר חובה לכל קצין אמריקני שנשלח לוייטנאם בשנות המעורבות האמריקנית.

¹⁴ Douglas Porch, *The French Foreign Legion*, (London, 1991), 583–585.

¹⁵ Melnik, *The French Campaign Against the FLN*, 19; Anthony Clayton, *France, Soldiers and Africa*, (London, 1988), 175. על הכתיבה התיאורטית הצבאית בצרפת בתחום המלחמה נגד כוחות לא סדירים ראו: Bruno C. Reis, "David Galula and Roger Trinquier: Two Warrior-Scholars, One Late-Colonial Counterinsurgency?", in: Andrew Mumford and Bruno C. Reis (eds.), *The Theory and Practice of Irregular Warfare: Warriors-Scholarship in Counter-Insurgency*, (New York: Routledge, 2014), 35–65.

¹⁶ Melnik, *The French Campaign Against the FLN*, 14–15, 41–43. עוד על פעולות הצי הצרפתי באלג'יריה ראו: Bernard Estival, "The French Navy and the Algerian war", in: Martin S. Alexander and J. F. V. Keiger (eds.), *France and the Algerian War 1954–1962 - Strategy, Operations and Diplomacy*, (London, 2002), 79–94.

בגבול עם הסהרה. אך בעזרת מידע מודיעיני, הפעלת כוחות עילית ניידים וכן בגלל הריחוק מהאזורים המיושבים האפשרות לחדירה מאזור הסהרה הייתה קשה ביותר לקבוצות הגרילה.¹⁷

להשלמת התמונה הצבאית יש לבדוק את פעולות הצבא באזורים העירוניים ובמיוחד בעיר אלג'יר. מטרת ה-FLN הייתה להביא לדה-מורליזציה בעיר, שרבים מתושביה היו מתיישבים צרפתיים. מטרה נוספת הייתה להשפיע על האוכלוסייה המקומית לתמוך ב-FLN. כאן הייתה הגרילה העירונית למעשה הפעלת טרור על תושבי העיר, תוך שימוש במטעני חבלה במקומות המוני אדם ופגיעה במטרות אזרחיות ללא הבחנה ולאז דווקא במטרות צבאיות. כנגד טרור ה-FLN נשלחה דיוויזיית הצנחנים ה-10, בפיקודו של גנרל ז'אק מאסי (Massu), שהחליפה את כוחות המשטרה הלא יעילים.¹⁸ פעולות הצנחנים הצליחו לחסל את התשתית הצבאית והארגונית של ה-FLN ומנהיגי התנועה נאלצו לברוח לאזורים הכפריים ואף למצוא מקלט במדינות שכנות. העיר אלג'יר חולקה לרבעים (Quadrillage) כשכל הכניסות והיציאות לאותו רובע נשמרו על ידי הצנחנים. בעיר נערך מפקד אוכלוסין וחולקו תעודות זיהוי חדשות. כך פיקחו/שלטו הצרפתים על האוכלוסייה המקומית ועל תנועתו פנימה והחוצה מהעיר וזוהו בקלות גורמים חיזוניים ועוינים. אלפי חשודים נעצרו ובחקירתם סיפקו מידע אודות מקומות המסתור של חבריהם. יחידות ניידות היו מוכנות לפשוט באופן מיידי על מחבואי המורדים ולנצל כל מידע מודיעיני שהופק מהחקירות. השליטה באוכלוסייה הביאה גם לבניית ערוצי מידע כנגד ה-FLN. למעשה בתקופה שבין פברואר - אוקטובר 1957 ריסקו יחידות הצנחנים של מאסי את תשתית ה-FLN בעיר אלג'יר. יעילות הפעולה של הצנחנים הצרפתיים הביאה גם, ולא פחות חשוב, לניצחון פסיכולוגי ובמיוחד על האוכלוסייה המקומית.

המגמות ההתקפיות והעברת היוזמה לידי של צבא צרפת באו לשרת שלוש מטרות. הראשונה להביא את המורדים להכיר בעובדה שהמגמות התקפיות הן לא תופעה חולפת אלא אסטרטגיה קבועה, אשר תמשיך עד לתבוסתו הסופית של ה-FLN. המטרה השנייה הייתה כי הצרפתים מסוגלים לפגוע בניידות הגרילה, הן בתנועתם בתוך המדינה והן בחסימת הגבולות היבשתיים והימיים. המטרה השלישית הייתה כי בפעולות ההתקפיות של הצבא הצרפתי יביאו בסופו של דבר לתמיכת האוכלוסייה המקומית בצבא צרפת. שלוש מטרות אלו הציגו את עוצמתו של הצבא הצרפתי והיוו למעשה חלק ממערכת של מלחמה פסיכולוגית שהפעילה צרפת באלג'יריה.

בתוך המאבק הצבאי נודעה משמעות רבה לחסימת גבולותיה של אלג'יריה

¹⁷ ראו: ז'אק פרמו, "הסהרה ומלחמת אלג'יריה", בתוך: מרטין ס. אלכסנדר ואחרים (עורכים), **מלחמת אלג'יריה - חוויות, דימויים, עדויות**, (תל אביב, 2004), 109-112.

¹⁸ פעולותיו של מאסי מתוארות בספר שכתב, **הצנחנים נגד הטרור**, (תל אביב, 1975).

מפני הסתננות של לוחמי FLN, ובמיוחד מתוניסיה.¹⁹ הברחת נשק מעבר לגבול עם תוניסיה עמדה בראש סדר העדיפויות של הגרילה.²⁰ אך בספטמבר 1957 השלימה צרפת את בנייתו של 'קו מוריס' שנמשך לאורך כ-300 ק"מ מהים התיכון ועד לספר המדבר, במקביל לגבול הבין לאומי בין אלג'יריה עם תוניסיה. הקו היה בעל מערכת הגנה פסיבית מגובה במערכת אקטיבית. את 'קו מוריס' לא ניתן להגדיר רק כקו הגנה אלא כשילוב של מסך מאבטח, מערך נגד חדירה ומערך התראה והשהיה.²¹ במרכז המערך עמדה גדר חשמלית בגובה של 2.5 מ', אשר משני צדדיה נפרסו רצועות ברוחב 50 מ' זרועות במוקשים מסוגים שונים. מעבר לרצועות המיקוש נפרסו גדרות תיל צפופות. בגדר הותקנו חיישנים שהצביעו בדיוק רב על המקומות בהם נחתכה הגדר על ידי חוליות שניסו לחדור מתוניסיה. על נקודות החדירה ניתן היה להנחית אש ארטילרית מטווחת מראש ולהחיש אליה כוחות ניידים במסוקים ובכלי רכב. בצמוד לגדר, נסללה דרך בה עברו סיורים קבועים. כלומר המחסום כלל הגנה קבועה והגנה ניידת. על 'קו מוריס' הגן כוח שמנה כ-80 אלף לוחמים, חלקם מחטיבות הצנחנים, שהשיגו ניידות רבה בעזרת מסוקים שסופחות ליחידותיהם. כמו כן הצרפתים פינו את האוכלוסייה הכפרית שנמצאה סמוך לגבול על מנת שאלה שהצליחו לחדור לא יהיו יכולים למצוא מחסה בתוך הכפרים.

פריצת המחסום על ידי ה-FLN ומנגד הגנתו הייתה מרכז הפעילות הצבאית, של שני הצדדים, בחורף 1957-1958.²² בתוניסיה התרכזו כמאה אלף אנשי FLN אשר ניסו לפרוץ את המחסום תוך הפעלת שיטות שונות, צפייה בשגרה המבצעית הצרפתית ולימוד מכישלונותיהם שלהם, במטרה למצוא את הנוסחה שתביא לקריסת תפיסת ההפעלה הצרפתית. בראשית 1958 קבע המודיעין הצרפתי כי הסיכוי היחיד של ה-FLN לנצח במלחמה הוא רק אם תתאפשר הזרמת אמצעי לחימה מחוץ לאלג'יריה אל כוחות המורדים בתוך המדינה. לפיכך ההגנה על 'קו מוריס' הפכה לעדיפות ראשונה אצל הצבא הצרפתי.²³ במקביל הוסלמו ניסיונות החדירה על ידי ה-FLN כשבשיאו של המאבק נערכו התנגשויות בסדר כוחות חטיבתי עם הצבא הצרפתי, בסוף פברואר 1958. בחודשים פברואר-אפריל 1958, שצינו את שיאה של המערכה על 'קו מוריס', איבד ה-FLN אלפי לוחמים ומאות אחרים נתפסו. רבים מהם היו לוחמים ותיקים עם ניסיון קרבי, אשר היו חיוניים להמשך המאבק וניתן לשער כי אבדות קשות אלה הביאו, בסופו של דבר, לכישלון הצבאי של ה-FLN במלחמה נגד צרפת, כפי שמדגימה הטבלה הבאה.²⁴

¹⁹ יש לציין כי מכשול דומה נבנה גם בגבול עם מרוקו אך הממשלה המרוקנית שיתפה פעולה עם צרפת והלחימה האינטנסיבית הייתה בגבול עם תוניסיה, קרי קו מוריס.

²⁰ הורן, **מלחמה פראית לשלום**, 239.

²¹ לתיאור קו המכשולים ראו: Edgar O'balance, *The Algerian Insurrection, 1954-1962*, (Hamden, 1967); הורן, **מלחמה פראית לשלום**, 276.

²² לתיאור המערכה ב-1958 ראו: O'balance, *The Algerian Insurrection, 1954-1962*, 117-120.

²³ הורן, **מלחמה פראית לשלום**, 273.

²⁴ הנתונים הם ממקורות צרפתיים.

אבדות ה־FLN בחודשים פברואר-אפריל 1958²⁵

חודש	הרוגים	שבויים
פברואר 1958	3,401	529
מרץ 1958	3,132	715
אפריל 1958	3,728	756
סה"כ	10,261	2,000

אבדות קשות אלה הביאו את ה־FLN להפסיק ולפעול במסגרות צבאיות שמעל לפלוגה וב־1959 כמעט ולא פעל הארגון ברמה שמעל למחלקה. מלבד איבוד לוחמים בעלי ניסיון קרבי איבדו האלג'ירים גם כלי נשק רבים וחשוב מכך האבדות בקרב המנהיגות הפוליטית והצבאית היו חמורות ביותר. הנפגעים הרבים, חוסר התקשורת בין המנהיגות בתוניסיה ובין פעילי השטח והמשך הפעילות הצבאית הצרפתית בכל רחבי אלג'יריה הביאו לירידה קשה במורל ולעריקתם של לוחמי גרילה נוספים, דבר שהכפיל את הפגיעה ב־FLN. צ'רלס שרדר (Shrader) טוען כי עד 1957 התבסס ה־FLN היטב בתוך השלב השני, לפי תורת מאו בהקשר לוחמת הגרילה.²⁶ אך השלמתו של 'קו מוריס' והניסיונות הנואשים לפרוץ אותו, מנעו את ה־FLN להגיע אל השלב השלישי. האבדות הקשות והמשך הלחץ הצרפתי, בתוך אלג'יריה, אף החזירו את ה־FLN אל השלב הראשון.²⁷

רובה של הלחימה היה בחלקו הצפוני של הקו שם עזרה התכסית המיוערת ליחידות ה־FLN למצוא מחסה. אך יחידות ובודדים שהצליחו לעבור את הגדר ואת ההגנה הקבועה הצרפתית רותקו כמעט תמיד על ידי כוחות מוטסים. תפיסת ההפעלה הצרפתית קבעה כי על הכוח הצרפתי לחסל את קבוצות החדירה לפני סוף היום שלאחר ליל החדירה, כיוון שלאחר שלב זה יש ביכולתו של הכוח הפורץ להתפצל לקבוצות קטנות ולהתפזר בפנים הארץ.

בסוף ינואר 1958 התירה הממשלה הצרפתית זכות מרדף לצבא הצרפתי מעבר לגבול בתוך שטחי תוניסיה. זכות המרדף ניתנה לאחר לחץ כבד של הקצונה הצרפתית. למרות שהקו מילא אחר ייעודו הוא הוגדר כבעל מנטאליות של התבצרות נייחת, כלומר היוזמה הייתה בידיה של ה־FLN. הקצונה הצרפתית עדיין סבלה

²⁵ O'balance, *The Algerian Insurrection, 1954-1962*.

²⁶ מאו צה טונג פיתח את תורתו במהלך המלחמה כנגד יפן וכנגד הלאומנים הסינים במהלך שנות ה־30, והתווה שלושה שלבים למלחמת גרילה. **שלב הנסיגה האסטרטגית**, שבו הגרילה בראשית דרכה וחלשה. האויב נהנה מעליונות והוא מתקדם ואילו הגרילה נסוגה, חומקת מהתמודדות חזיתית ומסתפקת בהטרדה. **שלב האיזון האסטרטגי**, שבו האויב הולך ומותש והגרילה הולכת ומתחזקת עד שנוצר איזון אסטרטגי. **שלב המתקפה האסטרטגית**, שבו הגרילה משתנה איכותית וכמותית והופכת לצבא סדיר המנחית מתקפה רחבה וכוללת לשם השגת ההכרעה הסופית. לפי מאו המהפכה תבוצע על ידי המפלגה כשהצבא הוא מכשיר בידי המפלגה. הבסיס החברתי של הגרילה הוא האיכרים (גרילה כפרית). האיכרים נמצאים תחת הנהגת המפלגה והם משמשים כבסיס הרחב לגיוס לוחמים אספקה ומסתור. מלחמת הגרילה לפי המתכונת המאואיסטית תהיה ממושכת וכיוונה מהכפר אל העיר או מהפריפריה האגרארית אל המרכזים העירוניים. ראו: Robert B. Asprey, *War in the Shadows - The Guerrilla in History*, (New York, 1994), 253-259.

²⁷ Charles R. Shrader, *The First Helicopter War*, (Westport, 1999), 146.

מטראומת דיאן ביאן פו,²⁸ אשר נגרמה לדעתם עקב איבוד היוזמה ההתקפית של הצבא הצרפתי והעסקתו בהגנה קבועה. לפיכך הדרך הסופית למיגור ה־FLN הייתה לפגוע בו בשטחים ששימשו לו אזורי מקלט, קרי בתוך שטחה של תוניסיה. זכות המרדף והפשיטות הצרפתיות בתוך שטחה של תוניסיה אמנם מהווים יוזמה התקפית טקטית אך למעשה יש לראותן כמרכיב נוסף בתפיסת ההגנה הצרפתית וככאלה המהוות נדבך תומך במכשול הקבוע. כמו כן נוכל להגדיר את הפשיטות לתוך תוניסיה כמעין יצירת עומק טקטי זמני.

ההחלטה המדינית לאפשר זכות רדיפה לא הגדירה את אופי המרדפים, אילו כוחות יופעלו ועד איזה מרחק יגיעו הכוחות הצרפתיים בתוך תוניסיה. ב־8 בפברואר הפציצו מטוסים צרפתיים כפר תוניסאי תוך פגיעה קשה באזרחים. בעטיו של אירוע זה ביטלה הממשלה את זכות המרדף.

יחד עם זאת הצליח הצבא הצרפתי במניעה כמעט מוחלטת של חדירה מתוניסיה תוך פעילות התקפית אינטנסיבית בתוך אלג'יריה. מגמות התקפיות אלו פגעו אנושות בכוחו של ה־FLN. על מנת להקל על הלחץ הוגדר ליחידות ה־FLN בתוך אלג'יריה להימנע מקרבות עם הכוחות הצרפתיים ולפעול ביחידות קטנות בפעולות מקומיות ומזדמנות על מנת לא ליצור דפוס פעולה, להקשות על הצרפתים לאסוף מודיעין ולמעשה לשמור על "אש קטנה" את ההתקוממות. כמו כן ניסה ה־FLN למצוא דרכים שיעקפו את 'קו מוריס', אך ללא הצלחה.²⁹ במקביל הפעיל ה־FLN לחץ גובר על הגדר על ידי הפגזות באש ארטילרית את היחידות הצרפתיות במטרה להציק לצבא הצרפתי מהשטח הבטוח של תוניסיה. ה־FLN העריך כי פעילות כזו תרתק לגבול כוחות צרפתיים ניכרים, שיעניק ליחידות ה־FLN בתוך אלג'יריה הקלה מהלחץ הצבאי הצרפתי. ב־1 בנובמבר 1958 ניסה ה־FLN לפרוץ את הגדר בפעם האחרונה בכוחות ניכרים.³⁰ הכוחות הצרפתיים היו ערניים והפריצה הסתיימה בכישלון מוחלט ורב אבדות עבור ה־FLN.³¹ הערכת ה־FLN הייתה מוטעית כיוון שעם חסימת הגבול המזרחי, פתח מפקד הכוחות הצרפתיים באלג'יריה, שאל, מתקפה רחבת הקף על מעוזי ה־FLN בתוך המדינה.

'קו מוריס' יחד עם הפעילות ההתקפית היוזמה בתוך אלג'יריה חיסלה כמעט לחלוטין את כוחו הצבאי של ה־FLN. אך הלחץ הפוליטי, החיצוני והפנימי, שהופעל על צרפת הוא שהביא בסופו של דבר להחלטתו של דה גול (De Gaulle) לפנות את אלג'יריה. יש לציין גם כי החסימה הכמעט מוחלטת של הגבולות יצרה את

²⁸ במאי 1954 נכנעו כמה אלפי חיילי עילית צרפתיים לצבא הויט מין. הכניעה הייתה לאחר חודשי מצור ארוכים מסביב לכפר דיאן ביאן פו, סמוך לגבול עם לאוס. כניעת הכוחות הצרפתיים הביאה לסיומה של מלחמת וייטנאם הראשונה (או מלחמת הודו־סין) ולפינוי הצרפתי של הודו־סין.

²⁹ O'balance, *The Algerian Insurrection, 1954-1962*, 129.

³⁰ Shrader, *The First Helicopter War*, 218-221.

³¹ הורן, *מלחמה פראית לשלום*, 343

היריבויות הפוליטיות הפנים אלג'יריות, שלאחר קבלת העצמאות.³² זאת כיוון שחוסר היכולת של ארגן ה־FLN להקרין את מנהיגותו בתוך אלג'יריה הביאו להקמתן של אלטרנטיבות פוליטיות אחרות.

'קו מקנמרה'

ביוני 1954 נחתם בז'נבה הסכם אשר סיים למעשה את השליטה הצרפתית בהודו־סין. במסגרת ההסכם הוקמו המדינות לאוס וקמבודיה והוחלט על חלוקת וייטנאם לשתי מדינות בקו הרוחב 17. בצפון שלטה המפלגה הקומוניסטית בהנהגתו של הו צ'י מין (Ho Chi Minh) ואילו בדרום היה השלטון בידי של הקיסר באו דאי (Bao Dai). עוד נקבע כי ב־1956 ייערך בווייטנאם משאל עם בו יחליט העם הווייטנאמי אם ברצונו להיות תחת שלטונו של הו צ'י מין או תחת שלטונו של הקיסר. משאל עם זה מעולם לא נערך ובהדרגה זנחה צפון וייטנאם את המאמצים המדיניים וחזרה לאמץ דפוסי פעולה צבאיים עבור איחוד מלא של וייטנאם.

החשש האמריקני היה כי הואקום המדיני שנוצר עם הפינוי הצרפתי יתמלא על ידי הקומוניזם. על מנת למנוע את כיבוש הדרום על ידי הצפון החלה ארצות הברית בשליחת סיוע כלכלי וצבאי מסיבי למדינה. כמו כן לדרום וייטנאם נשלחו כמה מאות קצינים וחיילים אשר משימתם הייתה להקים צבא לדרום וייטנאם ולאמנו באמצעי הלחימה האמריקניים. בתהליך הדרגתי, לעבר המחצית השנייה של שנות ה־60, מצאו עצמם החיילים האמריקניים, שמספרם הלך וגדל, בלחימה ישירה מול כוחות צבא צפון וייטנאם ויחידות הגרילה הקומוניסטית - הווייט קונג.

החל מ־1959 החלו יחידות צבא צפון וייטנאמיות לחדור לדרום וייטנאם הן מהגבול שנקבע בין שתי המדינות (קו הרוחב 17) והן מכיוון לאוס (נתיב הו צ'י מין).³³ אמנם עוד קודם למעורבותה הישירה של ארצות הברית בווייטנאם פעלו כוחות אמריקניים נגד חדירות אלה אך בעיה זו הפכה לאקוטית עם ההסלמה של המלחמה בשלהי 1965. באופן פשטני נוכל לקבוע כי מול נתיב הו צ'י מין הפעילה ארצות הברית חסימה המבוססת בעיקרה על אש, קרי הפצצות אינטנסיביות על אזורים שנחשדו כי בהם עוברות השיירות הצפון וייטנאמיות. כמו כן הפעילה כוחות מיוחדים אמריקניים שערכו פשיטות על הנתיב, כיוונו את המפציצים האמריקניים לעבר מטרות ודיווחו על הנזקים שגרמו ההפצצות. עצם היותו של הגבול בין שתי המדינות רצועה צרה ללא בעיות טופוגרפיות מיוחדות של תכסית הררית וג'ונגלים חייב תפיסת הגנה אחרת.

בספטמבר 1967 הודיע מזכיר ההגנה, רוברט מקנמרה, כי בכוונתה של ארצות

³² מרטין ס' אלכסנדר ואחרים, "המלחמה ללא שם, הצבא הצרפתי והאלג'יריים: טיפול מחדש בחוויות, בדימויים ובעדויות", בתוך: מרטין ס' אלכסנדר ואחרים (עורכים), **מלחמת אלג'יריה - חוויות, דימויים, עדויות**, (תל אביב, 2004), 32, 44.

³³ לסקירה על נתיב הו צ'י מין ומלחמתם של האמריקנים בניסיון לחוסמו ראו: טל טובי, **העיט נגד הלוטוס: מלחמות וייטנאם 1946-1975** (אפי מלצר), 131-145.

הברית להקים מחסום פיזי קבוע המגובה במערכת אלקטרונית כנגד החדירות הצפון וייטנאמיות לעבר הדרום, דרך הגבול בין שתי המדינות. הרעיון נהגה, בשלב מאוחר זה כאשר המלחמה כבר בעיצומה, כיוון שההצעה האמריקנית כי בגבול יוצבו כוחות בין לאומיים נדחתה על ידי אותן מדינות אשר מקרבן היו צריכות להגיע כוחות הצבא. כסיבה שנייה נוכל לציין את הערכת האמריקני כי הפצצת בסיסי היציאה של הכוחות הווייטנאמים, במרחב שבין קווי הרוחב 17-19 לא השיגה את יעדיה. מספר גיחות ההפצצה עלה מ-55 אלף ב-1965 ל-148 אלף ב-1966. כמות הפצצות בטון עלה מ-33 אלף טון לחודש ל-128 אלף טון. למרות זאת המשיכו חיילים צפון וייטנאמיים רבים לחדור לתוך דרום וייטנאם דרך הגבול המשותף בין שתי המדינות. מטרתו של המחסום הפיזי הייתה לעכב את הכוחות המסתננים ואילו מטרתו של המחסום והאלקטרוני הייתה להתריע בפני חדירות אויב ולכוון ארטילריה וכוחות לעבר נקודות החדירה. המחסום האלקטרוני היווה שילוב של תפיסה הגנתית כפולה: קבועה וניידת. המערכת הקבועה כללה מוצבים, גדרות המספקות אינדקציה במקרה של חדירה דרכן ומיקוש והמערכת הניידת של הבאת כוחות לנקודות בהן זוהתה חדירה של כוחות אויב וכן ירי ארטילרי לאזורי החדירה.

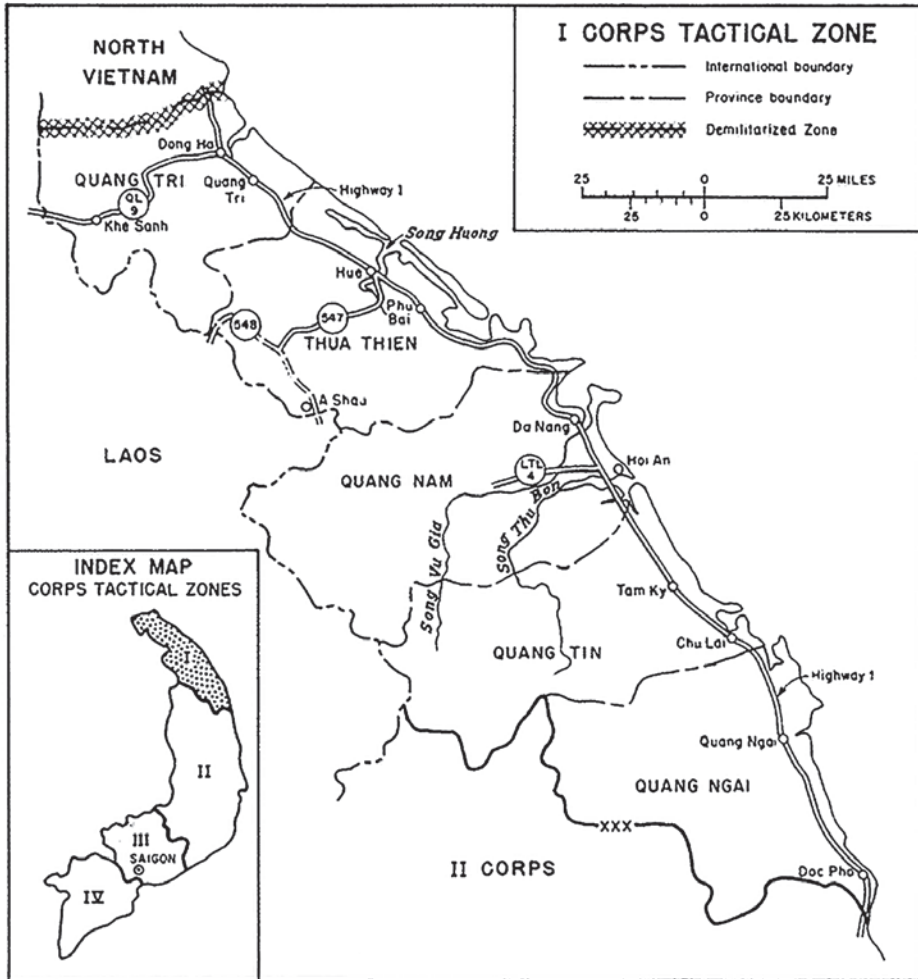
רוג'ר פישר (Fisher), עוזר תת מזכיר ההגנה, טען כי ניתן לחסום את נתיבי החדירה בעזרת מחסום טכנולוגי. הצעתו של פישר הגיעה ברגע הנכון. באותו זמן דנה מחלקת ההגנה בדרכים לחסום את נתיבי החדירה מהצפון לדרום (ובעיקר את נתיב הו צ'י מין) ומקנמרה העביר את הצעתו של פישר לקבוצת מחקר בשם Jason Division, גוף שהוקם ב-1959 ואשר העסיק 45 מטובי המדענים של ארצות הברית. הצעתו של פישר הייתה למעשה העתקה ושדרוג הקונספציה הטכנולוגית ששימשה את 'קו מוריס' הצרפתי באלג'יריה. קבוצת החשיבה הציגה את מסקנותיה בפני הממשל האמריקני בקיץ 1966. המסקנה הראשונה הייתה כי אכן ההפצצות מהאוויר לא השיגו את יעדיהן המבצעיים וכי גם הגברת קצב ההפצצות לא תביא את ההצלחה המקווה ותגרום לצפון וייטנאם להפסיק את המלחמה. המסקנה השנייה, למעשה המלצה לפעולה, הייתה להשתמש במערכות חיישנים שיגובו על ידי מיקוש מסיבי של אזורי החדירה.³⁴ כמו כן המליצה הוועדה כי על ארצות הברית להמשיך בפיתוחים טכנולוגיים על מנת למנוע מהאויב למצוא את הדרכים לנטרל הן את החיישנים ואת הן המוקשים.³⁵

הפיקוד הצבאי הבכיר, שניהל את המלחמה בוייטנאם, התנגד לחסימה אלקטרונית של הגבולות כיוון שתפיסה זו הייתה תפיסה הגנתית באופייה ולא התאימה לאתוס שקידש את היוזמה ההתקפית האמריקנית המסורתית. אדמירל גרנט-שרפ (Grant Sharp), מפקד פיקוד האוקיינוס השקט, טען כי מחסום אלקטרוני לא יהיה יעיל

³⁴ Paul Dickson, *The Electronic Battlefield*, (Bloomington, 1976), 24-28

³⁵ באותה תקופה נכנסו לשימוש מוקשי Gravel. היו אלה מוקשים נגד אדם אשר לא ניתן היה לגלותם במגלי מוקשים. כמו כן את הרסיסים לא ניתן היה לאתר בעזרת בדיקת רנטגן, דבר שהביא את האדם שנפגע ממוקש כזה למות מזיהום פנימי.

ללא גיבוי של כוחות קרקעיים. בגישה דומה החזיק גם מפקד הכוחות האמריקניים בווייטנאם, הגנרל ווסטמורלנד (Westmoreland). מפקד כוחות המארינס בווייטנאם, הגנרל וולט (Walt) התנגד נמרצות לכל תפיסת ההפעלה שהציגה קבוצת החשיבה. לטענת וולט יש להתמקד בהגנה ניידת שתביא לידי ביטוי את עליונות הניידות וכוח האש הגבוהים של ארצות הברית.³⁶ בתגובה הציעה הוועדה על המשך המחקר ועיצוב המלצות חדשות אך מקנמרה אישר, כנגד דעת קציניו, את ההמלצות ומבלי לערוך מחקרים נוספים.

המחוזות הצפוניים של דרום וייטנאם והגבול.³⁷

Gary L. Tefler and Others, *U.S. Marines in Vietnam: Fighting the North Vietnamese, 1967*,³⁶ (Washington D.C., 1984), 86-87

Willard Pearson, *War in the Northern Provinces, 1966-1968*, Department of the Army,³⁷ Vietnam Studies, (Washington D.C., 1975), 5

מפקדת הכוחות האמריקניים בוויטנאם (Military Assistance Command Vietnam [MACV]) החלה בתכנון המחסום תוך התבססות על המתווה של 'קו מוריס'. התוכנית קבעה את בנייתו של קו חשוף ברוחב 600-1,000 מטרים במקביל לקו הגבול בין דרום וויטנאם וצפון וויטנאם עד כשלושים ק"מ לתוך לאוס, סמוך למורדות ההרים. המחסום כלל גדרות תיל, שדות מוקשים, חיישנים מסוגים שונים, מגדלי שמירה ומוצבים. מאחורי הקו הוצבו סוללות תותחים, אשר קיבלו מידע מהחיישנים הפזורים על הקרקע ומתצפיות ופתחו באש על נקודות בהן זוהתה חדירה (תרשימים 2-3).³⁸ בדומה, 'לקו מוריס' גם כאן הוצבו כוחות אשר, בעזרת ניידות אווירית, הגיעו במהירות לאזורי החדירה, במטרה לאתר ולהשמיד את הכוחות הצפון וויטנאמיים שניסו לחדור לדרום וויטנאם. סיוע אש נוסף הגיע מכוחות אוויר טקטיים ואף מתותחי אוניות הצי השביעי.³⁹

תוכנית המארינס הייתה לאייש את המכשול בשתי חטיבות, האחת של המארינס והשנייה של צבא דרום וויטנאם. הכוחות יישבו בשישה מוצבים (A1-A6) ובארבעה מוצבים גדודיים (C1-C4). כמו כן ימצא גדוד לתגובה מהירה בעיר דונג הא.⁴⁰ תוך הסתמכות על עבודה מודיעינית מאומצת אותרו נקודות החדירה העיקריות של צבא צפון וויטנאם ומרב המאמצים הופנו לאזורים אלה. מטרה נוספת של הקו הייתה להתריע גם בפני פלישה רחבת היקף של הצפון לעבר הדרום, בדומה למהלכי פתיחת המלחמה בקוריאה.⁴¹

יש לציין כי העבודות לבניית המכשול החלו כבר בקיץ 1967, קודם להודעתו הפומבית של מקנמרה. האחריות לבניין המכשול הוטלה על כוחות המארינס ויחידות ההנדסה של הצי האמריקני. בניית המכשול הייתה בעלת שני שלבים. בשלב הראשון בוצעו פעולות לחיפוף השטח ובניית מוצבים. סיומו של שלב זה נקבע לנובמבר 1967. השלב השני היה אמור להתחיל לאחר תקופת המונסונים ולהסתיים במהלך יולי 1968. אך העבודות על המכשול מעולם לא הושלמו בגלל שתי סיבות. הראשונה הייתה חוסר האמונה הבסיסי של המארינס ממהותו ההגנתית של הקו וכי המכשול לא יעמוד במשימות שיועדו לו.⁴² המארינס טענו בציניות כי את המכשול יש לבנות עד להודו וגם אז הצפון וויטנאמיים ימצאו את הדרך לעקפו.⁴³ אך הסיבה העיקרית הייתה כי יחידות המארינס המשיכו בפעילות המבצעית השגרתית שלהם ברחבי

³⁸ Otto J. Lehrack, *No Shining Armor: The Marines at War in Vietnam*, (Lawrence, 1992), 181-183.

³⁹ Pearson, *The War in the Northern Provinces*, 22.

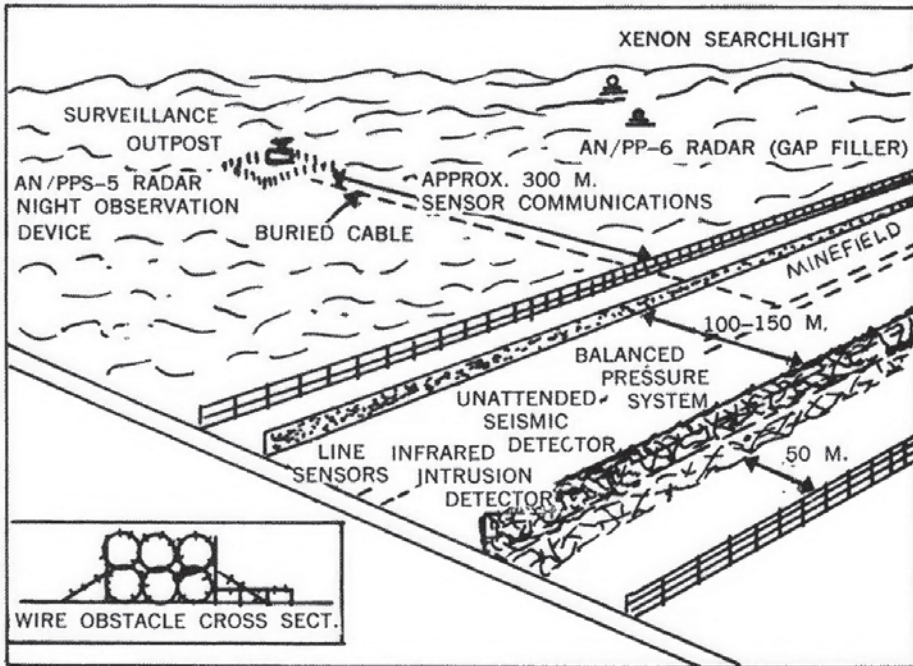
⁴⁰ Edward F. Murphy, *Semper Fi Vietnam: From Da Nang to the DMZ: Marine Corps Campaigns, 1965-1975*, (Novato, 2000), 113.

⁴¹ בהקשר זה יש לציין כי תוכניות המלחמה האמריקניות קבעו כי הסכנה העיקרית לדרום וויטנאם נובעת מפלישה קונבנציונאלית של צפון וויטנאם ולא לוחמת הגרילה בתוך המדינה עצמה. לפיכך מערך היועצים האמריקניים טען כי יש לבנות את צבא דרום וויטנאם כצבא אשר יהיה מסוגל לבלום מתקפה שכזו. ראו: Tucker *Vietnam*, 84-86.

⁴² Murphy, *Semper Fi Vietnam*, 112.

⁴³ Tefler and Others, *U.S. Marines in Vietnam, 1967*, 94.

המחוזות הצפוניים של דרום וייטנאם (מרחב האחריות של הקורפוס המרחבי ה-1). במקביל, בקיץ 1967 החלה צפון וייטנאם בשלב הראשון של 'המתקפה הכוללת' אשר מרכזה יהיה במתקפת טט (ינואר-פברואר 1968).⁴⁴

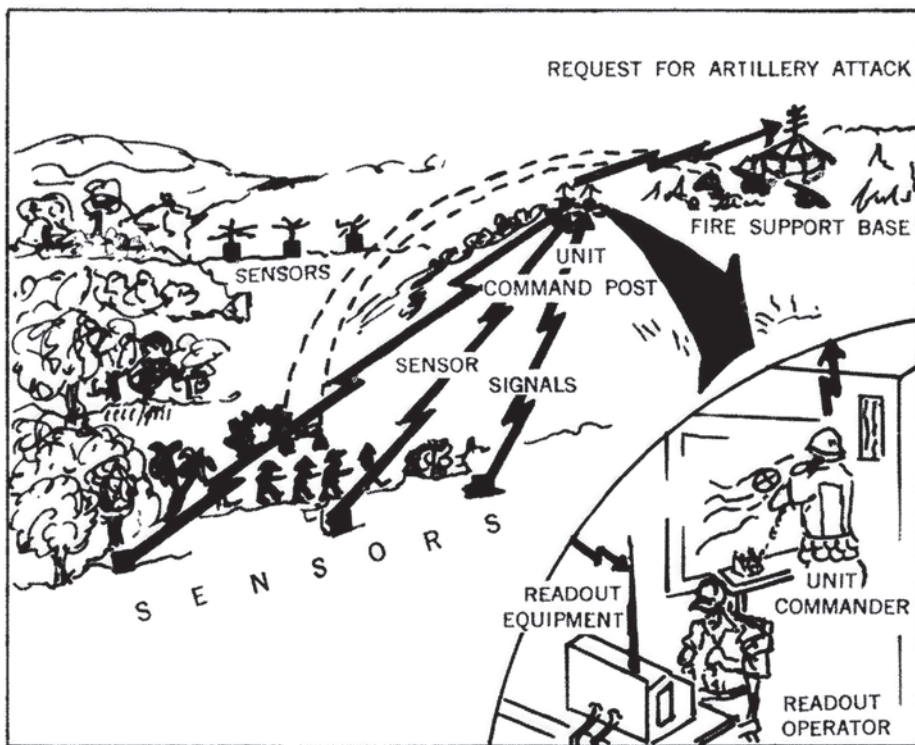
מבנה סכמתי של קו מקנמרה.⁴⁵

יחידות צפון וייטנאמיות החלו במתקפות מסיביות יותר על הבסיסים האמריקניים והדרום וייטנאמיים באזור במטרה למשוך כוחות אמריקניים ממרכז המדינה אל הפריפריה ואז להנחית מתקפה רחבת הקף על כל המרכזים העירוניים של דרום וייטנאם.⁴⁶ שיאה של האסטרטגיה הצפון וייטנאמית הייתה בהטלת מצור על בסיס המארינס בקה סאן. החשש האמריקני מפני דיאו ביאן פו אמריקנית הביא את הפיקוד האמריקני לשלוח כוחות רבים אל כל בסיס שהותקף ובכלל זה גם לקה סאן. אך למרות כל הקשיים הונחו חיישנים רבים. מפקד כוחות המארינס בקה סאן, קולונל דיויד לאונדס (Lownds) טען כי לולא החיישנים, שגילו את מיקומם של היחידות הצפון וייטנאמיות סביב הבסיס וכן את מיקומן של יחידות תגבורת,

⁴⁴ ראו: טובי, העיט נגד הלוטוס, 147-149.

⁴⁵ Pearson, *War in the Northern Provinces*, 22.

⁴⁶ על האסטרטגיה הצפון וייטנאמית ראו: Tucker, *Vietnam*, 133-136.

מבנה סכמתי המתאר את פעולת קו מקנמרה.⁴⁷

עתודה ולוגיסטיקה, הרי אבדות המארינס היו גבוהות בהרבה. לאונדס טען זאת בפני וועדת חקירה של הקונגרס אשר התכנסה, ב-1971, על מנת לקבוע את יעילותם של החיישנים מול העלות הכספית הגבוהה שהושקעה בהם. אחד המדענים מקבוצת החשיבה Jason Division טען בפני וועדת החקירה כי היו אלה החיישנים שהכריעו את הקרב לטובתה של ארצות הברית. ייתכן כי החיישנים הצילו את המארינס, אך מתקפת טט בכלל והמצור על קה סאן בפרט הביאו לסיום העבודות על 'קו מקנמרה' מבלי שבנייתו הושלמה עם ההבנה כי מול הכוחות האמריקניים לא עמדה חזית ליניארית אלא הם היו מוקפים 360 מעלות. לפיכך הנחת חיישנים בצורה לא ליניארית תמכה במאמצי הלחימה של ארצות הברית, כיוון שהחיישנים זיהו ביעילות את כוחות האויב וכיוונו את כוח האש האמריקני (קרקעי ואווירי) אל עבר נוכחות האויב.⁴⁸ מסקנות אלו הביאו את הפיקוד האמריקני לזנוח את האופי הליניארי (וההגנתי) של המכשול. נוכל לציין עוד שתי סיבות מדוע לא הושלמה בנייתו של 'קו מקנמרה'. הראשונה הייתה השינוי באסטרטגיה האמריקנית מקיץ 1968 אשר שילבה התמקדות בלחימה

⁴⁷ Pearson, *War in the Northern Provinces*, 24

⁴⁸ בסיס המארינס בקה סאן נבנה על מנת לנסות ולחסום את החדירה הצפון וייטנאמית מכיוון לאוס.

בתוך וייטנאם במקביל לתחילת פינוי כוחותיה מוייטנאם והעברת האחריות הצבאית לצבא דרום וייטנאם. הסיבה השנייה הייתה המכה הצבאית הקשה שספג צבא צפון וייטנאם במהלך מתקפת טט. כתוצאה מכך חזר צבא צפון וייטנאם לנהל מלחמה בטקטיקות גרילה ולפיכך זנח את הניסיון לחדור דרך מחסום ההגנה, קרי 'קו מקנמרה' ואת מרב מאמציו כיוון להעברת לוחמים ולוגיסטיקה דרך נתיב הו צ'י מין, אשר חשיבותו רק המשיכה לעלות. יחד עם זאת עד לסיומה של המלחמה המשיכה מערכת המכשולים הפיזיים והאלקטרוניים לשמש קו מכשול מעכב לכוחות צפון וייטנאמיים שניסו לחדור דרך הגבול.

בהשוואה לקו מוריס נראה כי יעילותו של קו מקנמרה הייתה פחותה. אך אופיין השונה של שתי המלחמות יחד עם חשיבתו הרבה, מבחינת הצפון וייטנאמיים, של נתיב הו צ'י מין אינם מאפשרים לדעת השוואה ראויה אודות היעילות המבצעית של הקו בווייטנאם. יחד עם זאת היעדרו של קו כזה היה מאפשר חדירה המהירה יותר מהצפון לדרום ולפיכך מול הכוחות האמריקניים והדרום וייטנאמיים היה עומד אתגר מבצעי גדול יותר. כך נוכל לסכם כי אם קו מוריס למעשה מוטט את ה-FLN הרי קו מקנמרה מנע מהכוחות הצפון וייטנאמיים ריכוז כוחות בתקופה קצרה. זאת כיוון שהמסע דרך נתיב הו צ'י מין ארך שבועות רבים וחיילים רבים קיפחו את חייהם במהלך המסע.

סיכום

מטרת מאמר זה הייתה כפולה. ראשית לבחון מקרים היסטוריים בהם מצאו עצמם צבאות סדירים מתמודדים מול ניסיונותיהם של כוחות לא סדירים או סדירים למחצה לחדור לשטחי פעולה. שנית להראות כי גם לכוחות לא סדירים יש מרכזי כובד אשר פגיעה בהם יכולה לשבש קשות את פעולתם (וייטנאם) ואף להכריעם (אלג'יריה). הדיון בפעולותיהן של צרפת וארצות הברית מעלה את העובדה כי שתיהן נמצאו במגננה. מושג זה ניתן להגדיר כמהות אסטרטגית הבאה למנוע מהאויב הישגים צבאיים או מדיניים. זאת על ידי מכלול רחב של פעולות ובכלל זה גם פעולות התקפיות מובהקות ברמה הטקטית. אך כאמור מטרתן של פעולות התקפיות אלה היה לתמוך בתפיסת ההגנה, קרי מרכיב נוסף במהות המערכתית של המכשול בגבול.

בנייתו של מכשול מעקב ולמעשה מעבר להגנה קבועה מציין את סיומו של ויכוח אסטרטגי המציג את המתח בין הגנה להתקפה מחד גיסא ואת הקושי הרב בלחימה נגד כוחות לא סדירים מאידך גיסא. את המתח והקושי נוכל לזהות בשתי מגמות. הראשונה המלחמה על המכשול עצמו אשר פריצתו או הגנתו הפוכים להיות מרכזה של ההתמודדות הצבאית בין שני הצדדים הלוחמים. המגמה השנייה היא הרצון להחזיר לצד המתגונן, במקרה זה הצבא הסדיר, את היוזמה ולפיכך נוכל להגדיר את המבצעים ההתקפיים, לעבר שטחי ההיערכות של הכוחות הלא סדירים, כניסיון

כזה אם כי במהותם המבצעית הם מהווים, כאמור, נדבך הבא לשרת ולחזק את המכשול הקבוע.

מודל חסימת הגבולות, כפי שהוצג במאמר, התפתח בהדרגה גם בגבולותיה של ישראל שלאחר מלחמת ששת הימים. תחילה בבקעת הירדן ולאחר מכן לשאר גבולותיה של המדינה. בנייתו של מכשול קבוע נגד חדירתם של כוחות לא סדירים בנוסף למרכיבים המבצעיים האחרים שלו (למשל סיורים, מוצבים ומארבים) נתפס כפתרון יעיל אם כי בוודאי לא "תרופת פלא". הוכחה לכך נוכל לזהות במכשולים שנבנו בשנים האחרונות החל מגדר ההפרדה במזרח דרך גבול מצרים וכלה בהקמתו של מכשול נגד אדם ברמת הגולן.

מניעת החדירה הפיזית ישירות מן הגבולות חייבה את ארגוני המחבלים למצוא ולפתח דפוסי פעולה מבצעיים חדשים נגד ישראל ובכלל זה ירי תלול מסלול בטווחים הולכים וגדלים מהגבול ועד התת קרקע בגבול ישראל עם רצועת עזה. ישראל והארגונים השונים (לא סדירים או סדירים למחצה) נמצאים כל העת בעקומת למידה מבצעית המחפשת למצוא את נקודות התורפה של הצד האחר ולתקוף אותה כאשר הצד המותקף מחפש פתרונות חדשים הן בהגנה והן בהתקפה וחוזר חלילה.⁴⁹ אך בבסיסה של עקומת למידה זו נמצא המכשול הקבוע.

⁴⁹ ספרו של משה תמיר, **מלחמה ללא אות** (תל אביב: מערכות, 2005) מציג היטב את עקומות הלמידה ההדדיות של צה"ל ושל ארגון החיזבאללה, עד לנסיגת ישראל מרצועת הביטחון.

רשימת מקורות

- אלכסנדר, מרטין ס' ואחרים. "המלחמה ללא שם, הצבא הצרפתי והאלג'יריים: טיפול מחדש בחוויות, בדימויים ובעדויות", בתוך: מרטין ס. אלכסנדר ואחרים (עורכים). **מלחמת אלג'יריה - חוויות, דימויים, עדויות**. הוצאת משכל: תל אביב, 2004.
 - גלבו, עמוס. **דמדומי בוקר: הסיפור האמיתי על יציאת צה"ל מלבנון**. המרכז למורשת המודיעין, אפי מלצר, 2016.
 - הורן, אליסטר. **מלחמה פראית לשלום: מלחמת אלג'יריה 1954-1962**. מערכות: תל אביב, 1989.
 - זרבודאקיס, אלכסנדר ז' "מהודו-סין לאלג'יריה: לקחים מלוחמה נגד חתרנות". בתוך: מרטין ס. אלכסנדר ואחרים (עורכים). **מלחמת אלג'יריה - חוויות, דימויים, עדויות**. הוצאת משכל: תל אביב, 2004.
 - טובי, טל. **כמו לאכול מרק בסכין**. מערכות: תל אביב, 2006.
 - טובי, טל. **גרילה והמלחמה נגדה: מורשתו הצבאית של מאו**. כרמל: ירושלים, 2010.
 - טובי, טל. **העיט נגד הלוטוס: מלחמות וייטנאם 1946-1975**. אפי מלצר: רעות, 2016.
 - מאו, צה סונג. "הבעיות האסטרטגיות במלחמת הגרילה נגד יפן". בתוך: יהושפט הרכבי (עורך). **על הגרילה**. מערכות: תל אביב.
 - מאסי, ז'אן. **הצנחנים נגד הטרור**. מערכות: תל אביב, 1975.
 - פרמו, ז'אק. "הסהרה ומלחמת אלג'יריה". בתוך: מרטין ס. אלכסנדר ואחרים (עורכים). **מלחמת אלג'יריה - חוויות, דימויים, עדויות**. הוצאת משכל: תל אביב, 2004.
-
- Asprey, Robert B. *War in the Shadows: The Guerrilla in History*. New York: William Morrow & Co., 1994.
 - Carver, Michael. *War Since 1945*. London: Humanity Books, 1980.
 - Clayton, Antony. *The Wars of French Decolonization*. London: Routledge, 1994.
 - Clayton, Anthony. *France, Soldiers and Africa*. London: Brassey's Inc, 1988.
 - Corum, James S. and Wray R. Johnson. *Airpower in Small Wars: Fighting Insurgent and Terrorists*. Lawrence: University Press of Kansas, 2003.
 - Dickson, Paul. *The Electronic Battlefield*. Bloomington: Indiana University Press, 1976.
 - Estival, Bernard. "The French Navy and the Algerian war", in: Martin S. Alexander and J. F. V. Keiger (eds.). *France and the Algerian War 1954-1962: Strategy, Operations and Diplomacy*, London: Routledge, 2002.
 - House, Jonathan M. *A Military History of the Cold War 1944-1962*. Norman: University of Oklahoma Press, 2012.
 - Jureidini, Paul A. *Case Studies in Insurgency and Revolutionary Warfare: Algeria 1954-1962*. Washington D.C.: Special Operations Research Office, American University, 1963).
 - Lehrack, Otto J. *No Shining Armor: The Marines at War in Vietnam*. Lawrence: University Press of Kansas, 1992.
 - Melnik, Constantine. *The French Campaign Against the FLN*. Santa Monica: Rand, 1967).

- Murphy, Edward F. *Semper Fi Vietnam: From Da Nang to the DMZ: Marine Corps Campaigns, 1965-1975*. Novato: Presidio Press, 2000).
- O'Ballance, Edgar. *The Algerian Insurrection, 1954-1962*. Hamden: Archon Books, 1967.
- Pearson, Willard. *War in the Northern Provinces, 1966-1968*. Washington DC: Department of the Army, Vietnam Studies, 1975.
- Porch, Douglas. *The French Foreign Legion*. London: Harper Collins, 1991.
- Reis, Bruno C. "David Galula and Roger Trinquier: Two Warrior-Scholars, One Late-Colonial Counterinsurgency?". In: Andrew Mumford and Bruno C. Reis (eds.). *The Theory and Practice of Irregular Warfare: Warriors-Scholarship in Counter-Insurgency*. New York: Routledge, 2014.
- Shrader, Charles R. *The First Helicopter War*. Westport: Praeger, 1999.
- Tefler, Gary L. et. al. *U.S. Marines in Vietnam: Fighting the North Vietnamese, 1967*. Washington D.C.: U.S. Marine Corps, 1984.

